

La Queta, la Consol i les vivències d'un temps de guerra

Parlem dels protagonistes

Escoltem què ens diuen la Queta i la Consol

«Ens vam amagar darrere d'unes fustes, enganxats a la paret mestra de la casa —diu la Queta—.

La mama plorava.

Sentíem com queien les bombes.

Algú va cridar que la propera cauria al mig del carrer.

Però no, va caure a casa nostra.

La casa es va ensorrar, va quedar destruïda,

llevat de la paret que ens amagava.

Aquell dia era el meu aniversari, feia 12 anys.»

«Cada cop que sonaven les sirenes d'alarma dels bombardejos, la mama pujava al dormitori,

agafava una capseta on guardava els cèntims

i se la guardava al davantal —recorda la Consol—.

Tenia por que, mentre tothom corria cap al **refugi antiaeri**,

els lladres ho aprofitessin per entrar a robar.»

Un **refugi antiaeri** és una construcció que serveix per protegir-se dels bombardejos dels avions enemics. Acostumen a ser una espècie de túnels subterranis.

«Un dia, quan tornava de l'escola pel carrer de la Rutlla, va sonar l'alarma dels bombardejos i vaig haver d'estirar-me sobre un turonet de terra que cobria el refugi de La Salle. Allà estirada hi vaig veure com bombardejaven Palau. Va ser com a les pel·lícules —explica la Queta—. Bum! I tot de coses sortint enlaire per l'explosió. En aquell bombardeig, una nena hi va perdre un braç.»

«La gent plorava als refugis —diu la Consol—. La meva germana Lola plorava com una beneita. I les dones grans resaven com si fossin a missa. Tothom s'encomanava a algun sant. Jo era una nena i tenia por.»

«Al refugi de l'escola s'hi entrava per una porta amb una baixada que hi havia a la sala d'actes —recorda la Queta—. La gent del carrer hi entrava per fora, perquè estava situat sota un hort del costat.»

Parlem de poder

Els primers atacs aeris sobre la població civil

A les 3 de la matinada del 20 de juliol del 1936 les campanes del convent de Les Bernades de Girona van trencar el silenci de la nit. La Queta, la Consol i les seves famílies es van despertar espantades. Els **comitès antifeixistes** estaven cremant i saquejant el convent, igual que farien amb l'església del Mercadal.

La Queta recorda haver-s'hi apropat amb la mare i haver vist la rectoria regirada i tot l'edifici cremat.

Els **comitès antifeixistes** eren grups de persones que defensaven la República i la democràcia, i s'oposaven al poder de l'Església.

Era l'ambient revolucionari,
l'ambient de revolta i canvi polític i social
que es vivia a Girona i a molts altres pobles i ciutats catalanes
després del **cop d'estat** militar del general Franco.

Un **cop d'estat** es produeix quan l'exèrcit pren de forma violenta el poder polític d'un país.

Ja declarada la guerra,
les comarques gironines van esdevenir territori estratègic
per al govern de la República.
Hi arribaven reforços exteriors per carretera, ferrocarril i vaixell.
I, per evitar-ho, a final del 1936,
l'exèrcit feixista va començar a bombardejar la costa:
Roses, Palamós, Colera i Portbou.

A mesura que passaven els mesos,
l'amenaça s'acostava a la ciutat de Girona.
El 30 de juny del 1937, l'aviació feixista va descarregar
tres bombes a Sarrià de Ter.
En aquest bombardeig hi van morir 5 persones,
entre elles una dona i un nen, i es van comptar 11 ferits.

L'Enriqueta Baulida Soler, la Consol Colomer Jou,
les seves famílies i la resta de veïns de Girona vivien amb l'ai al cor.

Temien que els bombardejos arribessin a la ciutat.

I no es van equivocar.

El 20 d'abril del 1938, els caces i bombarders italians, amb base a Mallorca, van descarregar els seus projectils sobre Girona.

Hi van morir 11 persones, entre elles dues nenes de 6 i 4 anys.

A Girona, els homes que no estaven lluitant al **front**, és a dir, els ancians, van excavar **trinxeres** als horts i van idear amagatalls en els pous i les plantes baixes.

I a partir del novembre del 1937,

la Junta de Defensa Passiva de la ciutat va construir tres refugis aeris amb pressupost de l'ajuntament i subvenció de la Generalitat.

Eren els refugis del Jardí de la Infància,

el de les Bernades i el de la plaça del Carril.

En una guerra, el **front** és el lloc on es produeix el combat, on s'enfronten els bàndols enemics.

Una **trinxera** és una espècie de passadís excavat a terra. En una guerra, es fa servir per protegir-se del foc enemic.

Així ho explicava Carles Rahola al diari *L'Autonomista* el 8 de febrer del 1938:

«Avui s'ha destruït el Petit Jardí.

En aquell indret on abans jugaven els infants ara podran refugiar-se dels bombardejos els veïns de la ciutat.

Un exèrcit de reaccionaris mogut per l'ànsia de poder i destrucció atempta contra les nostres llibertats i independència.

Sembla que ens trobem en l'època de les caverne».

Els veïns vivien en estat d'alerta.

En qualsevol moment podien saltar les alarmes de les sirenes i els senyals de perill que emetia Ràdio Girona.

Llavors tothom arrencava a córrer.

Calia protegir-se abans que comencessin els xiulets de les bombes i l'estrèpit de les explosions.

Més d'un cop, la Queta i la Consol, i tota la mainada, van sortir disparades cap al refugi que hi havia sota la seva escola, que ja no es deia La Salle, sinó Carles Marx. Encara recorden aquell túnel fosc que feia ziga-zagues. I de vegades, allà ajupides, s'abraçaven per no tenir tanta por.

Les dues amigues també recorden el silenci dels nens i la mirada de les mestres. I com s'esforçaven elles per tractar de distreure'ls i evitar que pensessin en el que passava allà fora, en les cases ensorrades i els cossos escapçats, en les runes i la sang.

És possible que la Queta i la Consol s'hi trobessin algun dia al refugi del Jardí de la Infància. Allà hi cabien fins a 700 persones. Havies de seguir la ratlla taronja pintada a la paret d'aquells passadissos poc il·luminats per arribar a una sala més ampla. Els infants, els germans i germanes, les mares, els avis i les àvies seien en bancs fets amb tires de fusta, amb la paret com a respall. I els sons que allà hi van sentir no els oblidarien mai: l'estridència de les sirenes, el xiulet de les bombes, l'espetec de les explosions, el **terrabastall** dels esfondraments, els crits, les corredisses, els plors, les pregàries... Tot plegat era el soroll de la por.

Un **terrabastall** és un soroll molt fort.

Després, s'hi feia el silenci. Un silenci pesat, inquietant, angoixant. «Qui haurà mort? —es preguntaven uns i altres—. Tindrem encara casa?»

L'aviació feixista va bombardejar Girona els dies 27, 28, 29 de gener i l'1 de febrer del 1939.

L'objectiu era deixar atemorida i exhausta la població abans de l'entrada triomfal de les tropes franquistes a la ciutat.

La Queta, amb 12 anys, i la Consol, amb 10, encara no podien entendre els motius i sentit d'aquella guerra, com tampoc podien copsar el significat de la derrota.

Durant aquells anys sí van aprendre, però, el llenguatge de la por, l'angoixa i el dolor.

Els bombardejos que van assetjar la ciutat de Girona van causar un total de 58 morts i més de 100 ferits.

I van deixar afectats uns 120 edificis.

Parlem de diners

Anys d'escassetat i solidaritat

La família de la Consol sobrevivia gràcies a una botiga de queviures.

La seva mare, la Maria Jou, l'havia muntat a l'entrada de casa quan va morir el marit, abans de la guerra.

La Maria tenia 5 fills i havia de mantenir-los.

Com que a la botiga també hi venia vi, va posar un pedrís a la porta del carrer i els homes acostumaven a aturar-s'hi a fer un got.

Tot i que la Consol només tenia 5 anys quan va morir el pare, ja de petita va començar a admirar la seva mare, tan treballadora, tan forta i tan valenta.

Amb l'arribada de la guerra, però, es va fer difícil abastir la botiga i, a més, les vendes es van reduir.

A casa de la Queta, la situació tampoc era fàcil.

El pare, igual que l'avi i el besavi, era carreter i es dedicava a fer rodes de carro.

Ara, però, els pagesos només podien pagar-li una col
o unes patates pels seus serveis.

La Queta tenia dues germanes grans i un germà petit,
i aviat tots 4 van aprendre el que significava **passar fam**.

Passar fam significa patir molta gana.

Durant els anys de guerra,
les fàbriques de la ciutat van continuar funcionant.
Els obrers n'havien col·lectivitzat moltes
i ara n'eren els propietaris i també les gestionaven.
A la fàbrica de botons i betes de goma, la Grober,
hi treballaven més de mil obrers, gairebé totes dones.
I cada dia anaven a la feina preguntant-se si cobrarien
o què farien amb els diners si els pagaven la jornada.

La Queta i la Consol eren unes nenes,
però s'adonaven de l'esforç que feien els seus pares
perquè elles i els seus germans tinguessin un plat calent a taula.
Un plat de brou, encara que no fos gaire bo.
Tot i que haurien donat qualsevol cosa per menjar-se
un tros de pa blanc, un tall de carn o un ou ferrat!

I elles encara podien considerar-se afortunades.
La Queta i la Consol sentien parlar als grans,
que deien que hi havia molts infants que no tenien casa.
Com els que venien de fora de Girona, el refugiats,
famílies senceres que s'havien quedat sense res.

A Girona hi van arribar més de 2.000 persones
i l'ajuntament els va cedir 4 refugis:
el col·legi Sagrada Família, el de les Butinyanes,
el de les Carmelites i el de les Caputxines.

També hi va arribar ajuda de Suïssa.
L'organització Amics de l'Espanya Republicana a Ginebra
va enviar vacunes contra la diftèria,
més de 100 caixes de llet condensada,
500 quilos de pasta de sopa i 500 quilos de sabó.
Ni la Consol ni la Queta eren capaces d'imaginar-se tants quilos junts!

Parlem del dia a dia

Cal mantenir l'activitat quotidiana

Malgrat l'amenaça de la guerra
i l'absència dels homes, que eren al front,
els veïns de Girona tractaven de mantenir la normalitat.
Tot i que era una normalitat aparent i forçada,
perquè en el fons s'amagava el temor a la destrucció i la mort.

Les persones grans treballaven en el que podien
i la canalla anava a escola.
Quan l'ambient revolucionari dels primers mesos es va calmar,
l'alcalde, Pere Cerezo, va reprendre els seus projectes urbanístics.
La construcció d'habitatge social, però, va quedar frenada pel conflicte.

El cinema estava obert i programava pel·lícules americanes.
Potser un cap de setmana la germana gran de la Consol
hi va anar a veure *Anna Karenina*,
interpretada per l'actriu sueca Greta Garbo.
Potser algun diumenge,
les famílies de la Queta o la Consol van sortir a fer un tomb
i van anar a veure les cases per a treballadors
que acabaven de construir al carrer de Canonge Dorca.
Sembla que tenien hort i tot!

—Qui pogués tenir un hort! —exclamen els veïns—.
Amb la gana que patim, qui pogués collir alguna verdura!

De fet, eren moltes les famílies que marxaven de la ciutat.
Anaven a pagès, a casa de parents.
Deien que allà hi havia més possibilitats de menjar una mica cada dia.

La família de la Consol va marxar a Agullana al final de la guerra
i quan van tornar a Girona van trobar la casa sense taules ni cadires.
La família de la Queta ho va passar pitjor.
Després que el bombardeig del 29 de gener els ensorrés la casa,
no van tenir més remei que marxar caminant a Palol de Reverdit.

El 25 de juliol del 1938, el president de la Generalitat,
Lluís Companys, va visitar Girona per posar la primera pedra
de l'escola Prat de la Riba.
Havia de ser una escola on s'apliqués una nova pedagogia,
com la de l'escola Montjuïc.
L'endemà, els veïns es passaven un exemplar del diari *L'Autonomista*.
Volien veure si la notícia sortia acompanyada d'alguna foto.

—Mira que si hi ha una fotografia, encara hi sortirem! —reien.

Però no hi va haver cap fotografia.
I, al final de la guerra, la derrota del bàndol republicà,
del bàndol que defensava el govern de la República i la democràcia,
va fer impossible que s'arribés a construir la nova escola.

L'any 1933, el president Francesc Macià havia inaugurat
l'escola Ignasi Iglesias.
És probable que els pares de la Queta i la Consol
admiressin l'edifici modern i funcional d'aquella escola
dissenyada per l'arquitecte municipal Ricard Giralt i Casadesús.
Una escola que va esdevenir símbol de l'educació republicana.

Mentrestant, enmig de tanta confusió i perill,
els infants seguien jugant, corrent, saltant, atrapant-se,
empenyent-se i, de vegades, tirant-se algun roc.
Seguien rient i cantant.
Perquè ja fos a l'escola, ja fos al carrer,
els calia tot això més que un plat de sopa a taula.
I així, amb els seus jocs, els infants guanyaven la guerra dia a dia.

Parlem de les dones

La força de la rereguarda

Eren temps difícils.
I, amb els homes al front,
les dones de Girona i de la resta del país van prendre protagonisme
i van demostrar que totes eren treballadores, fortes i valentes.
En molts casos, van ocupar el lloc fins llavors reservat als homes
i van entrar en política.
En aquest àmbit, van ser molt actives:
organitzaven trobades, pronunciaven discursos i prenién decisions.
Per fi, la seva rellevància a la societat era real
i no un objectiu teòric defensat per la República.

La Consol i la Queta van aprendre a cosir
i potser les van deixar sargir algun jersei per enviar-lo al front.
A les fàbriques,
les dones hi cosien motxilles i pantalons per als combatents.
I, a casa, els hi escrivien cartes de suport.
També organitzaven moltes activitats solidàries
en benefici dels soldats republicans i les víctimes de guerra.

Antònia Adroher Pascual, mestra d'escola
i una de les fundadores del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM),
es va convertir en la primera dona regidora de Cultura i Propaganda
de l'Ajuntament de Girona.

Les dones gironines van participar en la guerra a través d'organitzacions com el Socors Roig Internacional o la Societat Pro Infància Obrera. Aquesta última s'encarregava d'atendre els infants refugiats a l'antic convent de les Carmelites.

—Saps que al convent de les Carmelites hi ha nens i nenes de tot Catalunya? —li explicava la Queta a la Consol—. Quan salten les sirenes, la Carmen Bahí els acompanya al soterrani.

—Qui és la Carmen Bahí?

Ni la Queta ni la Consol sabien qui era la Carmen Bahí, però en sentien parlar als grans. Havia estat militant del Bloc Obrer i Camperol, una organització política comunista, i ara ho era del POUM. Carmen Bahí va exercir un paper molt important en la gestió de l'antic convent de les Carmelites. Al final de la guerra va marxar a Mèxic i passats els anys va explicar la seva experiència del conflicte.

Per desgràcia, els vencedors de la guerra no van permetre ni que la Queta ni la Consol, ni la resta de dones, poguessin assolir la mateixa rellevància que van assolir les dones de la República en l'àmbit polític i social del país.

Parlem d'idees i creences

Mestres que feien pensar

El Casal de la Cultura de Girona va organitzar un concurs de relats en benefici dels combatents republicans.

La mestra de la Consol, la Isabel Dalmau Sendra, va demanar als seus alumnes una redacció perquè hi participessin. I la Consol va escriure un conte que parlava d'absències i solidaritat.

La història d'un avi amb 3 nets al front.

I la d'uns infants que fan el **trapella**,

però l'acaben ajudant a entrar tota la palla a la pallissa.

El 13 i 16 de gener del 1938, al Teatre Municipal i a les escoles, s'hi van atorgar els premis als infants que més havien destacat.

Fer el **trapella** significa enganyar o enredar algú.

Durant les festes nadalenques, però,

tots els nens i nenes havien rebut un regal.

Això havia estat gràcies al festival Pro Nadal del Nen Gironí, organitzat a Ginebra per recollir obsequis per als infants de la ciutat.

En el context laic de l'Espanya republicana,

el Nadal es celebrava de forma diferent.

I per eliminar la tradició religiosa, s'havia instaurat la Setmana del Nen.

La mestra Isabel Dalmau Sendra també va demanar als alumnes

de l'escola Carles Marx que fessin dibuixos sobre la guerra

i després els va recollir en un quadern titulat *La guerra vista pels petits*.

Els mestres sabien que els infants expressen millor

allò que pensen i senten a través del dibuix.

També sabien que, a partir dels dibuixos, sorgeixen moltes paraules.

I volien ajudar els infants a assimilar i entendre el que estava passant.

Durant la guerra, el govern republicà va expropiar les escoles religioses

i els va canviar el nom i la manera d'ensenyar.

Segons el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) de la República, les

escoles havien de ser laiques, és a dir, independents de l'Església,

havien de tenir cuines i menjadors nous,

i potenciar una bona alimentació.

També havien de comptar amb lavabos amb dutxes

i amb materials més moderns.

En definitiva, l'escola republicana defensava una educació que tingués en compte totes les necessitats dels infants.

Així, abans de la guerra,
al quadern de classe de la Queta
hi havia redaccions en català i castellà, conjugacions de verbs
i l'explicació del concepte de gravetat o la llei de la palanca.
També hi havia referències al cos humà i les seves funcions,
i a altres aspectes relacionats amb la vida dels infants.

Al quadern de després de la guerra, però,
hi havia una descripció de l'Alcázar de Toledo,
l'anàlisi gramatical del Parenostre
i un dictat que començava amb la frase «Viva España».
A partir de llavors,
tot el que la Queta i la Consol van estudiar a l'escola
es va anar allunyant cada vegada més de la seva realitat quotidiana.

 Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

MUSEU D'HISTÒRIA DE GIRONA